

Röster och rörelse: Fokusgruppen som postkvalitativ metod

LOTTA JOHANSSON

Sociologiska institutionen, Avdelningen för Pedagogik, Lunds universitet

Fokusgruppsintervjun är en i pedagogiska sammanhang vanligt använd metod, och erbjuder genom sin öppna form många intressanta möjligheter.

I denna artikel betraktas dessa möjligheter i ett postkvalitativt perspektiv, med särskild inspiration i Gilles Deleuzes och Félix Guattaris filosofi. Fokusgruppsintervjun ses här som en metodologiskt konstruerad händelse, vilken skapar mellanrum där begär kan uttryckas och tillblivelser ske. Utgångspunkt tas inte i det stabila, rationellt sammanhållna subjektet, utan i tillblivelse-linjer och begreppet rösten-utan-organ, som är frikopplad det subjekt som traditionellt centrerats i den västerländska filosofin. I mellanrummet finns utrymme för konstruktioner av subjektivering, alltså för varanden som aktualiseras och framträder. I analysen av fokusgruppsintervjun bör inte ambitionen vara att söka sig under ytan för vad som sägs med ambitionen att skapa en djupare förståelse, utan istället att kartlägga detta immanenta plan och det som konstrueras och blir till där. Denna artikel visar på fokusgrupps-intervjuns postkvalitativa kvaliteter och hur dessa vidgade metodologiska perspektiv kan bidra till verktyg som gör det möjligt att studera hur ny kunskap skapas.

INLEDNING

Gilles Deleuzes filosofi, sedermera utformad i samarbete med psykoanalytikern Félix Guattari, är lika omfångsrik som omvälvande. Den tar avstånd och utmanar mycket, men ger väldigt få svar. Samtidigt som den är abstrakt, ställer den krav på praktisk tillämpning; filosofin tjänar inget syfte i sig själv, den måste användas för att komma till sin rätt. Det väcker

frågor om hur Deleuzes filosofi kan fungera som metodologisk inspiration, något som Rebecca Coleman och Jessica Ringrose i antologin *Deleuze and Research Methodologies* (2013) söker svar på med exempel från en rad olika fält. I samma anda har denna artikel ambitionen att "tänka" (se exempelvis Mazzei & McCoy, 2010) med en i samhälls- och beteendevetenskapen konventionellt använd metod, nämligen fokusgruppsintervjun, med inspiration i Deleuzes filosofi. Som teoretisk inspiration för detta används Deleuzes och Guattaris begrepp *tillblivelse*, *begär*, *nomadism* och *rhizom*, men också i figuren *rösten-utan-organ* som Lisa Mazzei (2013) utformat med inspiration i Deleuze och Guattari. I tillägg till detta används även Karen Barads begrepp *onto-epistemologi*¹ (2007). Ambitionen är att studera hur denna traditionellt använda metod skulle kunna användas i ett deleuzianskt sammanhang, bland annat genom att frånga det stabila subjektet som metodologisk förutsättning. Ett postkvalitativt tillnärmande används i denna ambition vilket gör att de utgångspunkter kvalitativ metod normalt förknippas med utmanas. För att identifiera och synliggöra möjligheterna och begränsningarna i att använda fokusgruppsintervjun i ett deleuzianskt sammanhang används empiriska exempel från en studie som har utformats i relation till detta. Detta är emellertid framförallt en artikel som syftar till att teoretiskt undersöka möjligheterna att tänka fokusgruppsintervjuer med inspiration i Deleuze samt vad detta har för inverkan på själva forskningsprocessen, men för att underlätta detta synliggörande används alltså empiriska exempel.

Inledningsvis presenteras den studie som exemplifierar detta sammankopplande mellan teori och metod, och efter det den metod som stått till grund för genomförandet av artikeln. Därefter placeras Deleuze som metodologisk inspiration i ett postkvalitativt sammanhang, där utmärkande drag och exempel från pedagogisk forskning beskrivs. Efter det följer en redogörelse för den konventionellt använda kvalitativa fokusgruppsintervjun, och sedan analyseras dess deleuzianska öppningar, såväl teoretiskt som med utgångspunkt i den genomförda studien. Avslutningsvis diskuteras de möjligheter men också begränsningar fokusgruppsintervjun "tänkt" med Deleuze innebär i pedagogiska sammanhang.

DEN GENOMFÖRDA STUDIEN

I en studie² kring hur framtiden, eller snarare det ännu-icke-sedda/sagda/tänkta, skulle kunna användas som ett redskap för kritiskt tänkande och ett ifrågasättande av det befintliga, har tio fokusgruppsintervjuer genomförts

1 Karen Barads (2007) begrepp onto-epistemologi anses i den här artikeln vara mer fruktbart än Deleuzes immanensontologi, trots att de betydelsemässigt har många likheter.

2 Detta utgör en del av min kommande avhandling.

med elever som går sista året på gymnasiet. Intervjuerna genomfördes med mellan tre och fem deltagare, och som brukligt i fokusgruppsintervjuer (se bl.a. Kreuger & Casey, 2009) användes ett stimulansmaterial; hälften av gångerna i form av bilder, serier och citat som på olika sätt berörde framtiden och dess relation till nuet, och den andra hälften en karta över olika teman möjliga att diskutera kring. I kontrast till vad som ofta förordas i pedagogiska sammanhang var frågorna inte kopplade till befintliga kunskaper och erfarenheter (se exempelvis Dewey, 1999), utan mot det vi ännu inte vet – mot det osagda/otänkta/osedda. Utgångspunkten togs i att alla närvarande, vilket även inkluderade mig som samtalsledare, skulle ha samma förutsättningar att diskutera frågorna, och därigenom minska risken för att endast redan befintliga kunskaper skulle manifesteras.

Syftet med studien var således inte att undersöka vad eleverna förväntar sig av framtiden, utan snarare att se hur de närmar sig detta det ännu-icke-tänkta, och vilken rörelse som kan tänkas ske när fokus riktas bort från det manifesta, och istället mot det oförnimbara. Att tänka fokusgruppsintervjuer med inspiration i Deleuze har genomsyrat hela den aktuella forskningsprocessen. Frågorna i den här studien har genomförts med inspiration i Deleuzes filosofi, även om de modifierats för att vara diskuterbara för den tilltänkta målgruppen, dvs. gymnasieeleverna. Genomförandet har påverkat framförallt samtalsledarens roll, som inte haft som syfte att gå in och styra samtalet, utan snarare att hitta en balans i att observera och att delta på samma villkor som de som deltar. Det har inneburit att inte frågorna har riktats till någon specifik deltagare, utan har uttalats öppet för vem som att svara. Det är framförallt i analysen av själva fokusgruppsintervjun som det deleuzianska perspektivet blir som mest betydelsefullt, och det är således också kring detta som denna artikel kretsar, inte för att ge några färdiga svar utan för att belysa öppningar som kan ge metoden ett breddat användningsområde, särskilt i förhållande till pedagogisk forskning.

ARTIKELNS METOD

Det har, som kommande avsnitt ämnar visa, under de senaste åren bedrivits forskning som hämtat inspiration i Deleuze, såväl analytiskt som metodologiskt. Det återstår trots detta många frågor kring hur filosofin faktiskt kan tillämpas, inte bara i relation till enskilda begrepp utan också i en allmän betydelse. Inna Semetsky (2006) uppmärksammar de pragmatiska aspekterna i Deleuzes filosofi, bland annat i relation till utbildningsfilosofen John Dewey. Att tänka i den radikala betydelse Deleuze och Guattari tillmäter tanken handlar inte om ett passivt återgivande av någon annans tankar, utan om att skapa och producera, att frångå ordningen och strukturen dock

utan att hemfalla till det upplösande kaoset (Spindler, 2013). Med den bakgrunden handlar tillämpningen av filosofin inte om att söka förståelse eller utrymme för tolkning, utan istället om att hitta sätt där tankarna kan användas för att producera någonting nytt. Frågan är således inte vad filosofin är, utan snarare vad den *gör* (Deleuze & Guattari, 1994). Som Mazzei och McCoy (2010) beskriver, handlar det om att "tänka med Deleuze", inte genom. Samma Mazzei har tillsammans med Alecia Y Jackson skrivit boken *"Thinking with Theory in Qualitative Research"* (2012), där de, baserat på ett upplevt tillkortakommande i poststrukturalismen, diskuterar olika sätt att behandla ett insamlat intervjumaterial med utgångspunkt i några viktiga tänkare, däribland Deleuze och hans begärsbegrepp. Metoden de själva utvecklar i relation till detta handlar om ett ihopkopplande ("plugging in") av olika forskningskomponenter; metod, teori, data, kunskapsperspektiv, forskaren, de deltagande osv.³ Dessa komponenter kan ses som sammanslutningar med förmåga att kopplas ihop med andra, och bilda nya sammanslutningar med förändrade egenskaper (se exempelvis Deleuze & Guattari, 2012). Det innebär att utgångspunkt inte tas i en induktiv eller deduktiv ansats, där teorin är överordnad empirin eller vice versa, utan att de, tillsammans med forskningsprocessens övriga komponenter, tillmäts en jämställd betydelse. Det skulle kunna betraktas som skapandet av en maskin som inte har någon historia eller egentlig framtid, utan bara ett syfte i att producera. Detta synsätt har stått som inspiration i utformandet av såväl studien i stort, som för den här artikeln. Det har inneburit att processen växt fram, att problemställningarna växt ihop med teorin, metoden och empirin, vilket förändrat komponenterna och skapat utrymme för nya sammansättningar. Denna artikel kan ses som en in-zoomning av den sammankoppling som skett mellan framförallt teori och metod, med ambitionen att synliggöra hur detta sammankopplande åstadkommit förändring.

DELEUZE I PEDAGOGISK FORSKNING

Gilles Deleuzes och Felix Guattaris filosofi utmanar det ofta förgivettagna, de vänder på ordningar som förefaller vara självklara och kräver vakenhet, uppmärksamhet och experimentlusta. Denna svindlande tankevärld har fått stort genomslag i många vetenskapliga discipliner utanför filosofin, men även i en mängd konstnärliga sammanhang, exempelvis i teatern, konsten och arkitekturen. Inna Semetsky (2006; 2009) är en av de forskare som allra tydligast lyckats placera Deleuzes tankar i ett pedagogiskt sammanhang, bland annat genom att belysa dess pragmatiska funktion och dess avstånd

3 Detta grundar sig bland annat i Deleuzes vilja att uppluckra distinktionerna mellan exempelvis empiri, teori och metod.

till upphöjandet av det abstrakta tänkandet. Semetsky utgår från Deleuzes tillblivelse-begrepp och kopplar det till pedagogiska situationer där det stabila subjektets fasta position utmanas. Den rörelse som tillblivelsen förutsätter och samtidigt skapar menar Semetsky möjliggör konstruerandet av kunskap. Detta ger utrymme för vad som i Deleuzes och Guattaris (1994) termer kan beskrivas som immanensens ontologi, och Karen Barad (2007) som onto-epistemologi, alltså för varandets kunskapskonstruerande funktion, vilken kommer att diskuteras närmre senare i artikeln.

Även fransett Semetskys viktiga bidrag, verkar Deleuzes filosofi ha fått stor betydelse inom den pedagogiska forskningen. Coleman och Ringrose (2013) ser framförallt tre anledningar till detta. För det första erbjuder Deleuzes tankevärld möjligheter att se bortom det verbala och skriftliga, och synliggör istället det materiella, det kroppsliga och känslornas betydelse, vilket lämpar sig väl för studier på små barn som ännu inte utvecklat det verbala språket. Exempelvis har Hillevi Lenz Taguchi (2012) med utgångspunkt i Deleuzes tankar studerat förskolebarn och materialitet i relation till pedagogisk dokumentation. Med begreppet intra-aktion visar Lenz Taguchi, att barnen och skolans artefakter (pennor, lera, bord osv.), som anses ha agens, skapar förutsättningar för blivande och därigenom för lärande. För det andra är pedagogik i många avseenden ett tvärvetenskapligt fält, som tangerar många andra discipliner vilket helt är i enlighet med vad filosofen Deleuze och psykoanalytikern Guattari förordar. Helena Pedersen (2007; 2013) har exempelvis, med sina djurstudier, utmanat distinktionerna mellan mänskligt och icke-mänskligt utifrån ett posthumanistiskt perspektiv. Genom att ifrågasätta människan som alltings utgångspunkt visar Pedersen på viktiga pedagogiska lärdomar för den formella utbildningen. I sin avhandling "Nomadic writing" (2013) visar Carina Hermansson med utgångspunkt i förskolebarns texter hur skrivandet kan ses som en nomadisk aktivitet, alltså som något vilket har en förändrande potential. Den som skriver och det som skrivs går inte att särskilja, de skapar varandra. Det kontrasterar en syn på orden som representationer eller manifestationer av något underliggande. Alla nämnda studier kan betraktas ge uttryck för Coleman och Ringroses tredje förklaring till varför Deleuze lämpar sig väl för pedagogisk forskning, nämligen att teori och empiri ofta blandas och har likställda betydelser.

De studier som bedrivits med Deleuze som inspiration låter sig inte lätt kategoriseras, men i huvudsak kan tre olika tendenser skönjas som är mer eller mindre sammanvävda med varandra. Det kan handla om att skapa nya metoder, ofta med hjälp av teknologi, eftersom traditionella metoder uppfattas vara otillräckliga (se exempelvis Dyke, 2013; Renold & Mellor, 2013), att metodologiskt utmana distinktionerna mellan objekt/subjekt, mänskligt/icke-mänskligt (se exempelvis Pedersen, 2007; Lenz Taguchi, 2012) samt att

betrakta traditionella kvalitativa metoder i ett postkvalitativt ljus (se exempelvis Mazzei, 2013; Jackson & Mazzei, 2012). Den här artikeln placerar sig i det sistnämnda sammanhanget, med ambitionen att visa postkvalitativa kvaliteter och deleuzianska öppningar i fokusgruppsintervjun.

DELEUZE I ETT POSTKVALITATIVT SAMMANHANG

Låt oss nu gå tillbaka något. Efter att ha läst Deleuzes omfattande, spretiga och ibland rentav förbryllande verk, förefaller åtminstone en sak vara klar: att kombinera denna tankevärld med traditionella kvalitativa metoder är inte lätt gjort. Med utgångspunkt i vad som förmodligen är en liknande insikt använder sig Patti Lather och Elizabeth A. St. Pierre (2013) istället av begreppet postkvalitativ forskning. Postkvalitativ forskning och postkvalitativa metoder är inte delar av ett sammanhållet fält, istället skulle de kunna betraktas vara ett samlingsnamn för ifrågasättandet av traditionella och traditionellt tillämpande av kvalitativa metoder. Det är i sammanhanget viktigt att notera att det postkvalitativa utmanar de utgångspunkter som ofta tas i kvalitativ metod, exempelvis i fenomenologiskt utformade studier, med ambitionen att synliggöra andra tillnärmanden av såväl subjekt och objekt som själva forskningsprocessen som sådan. Det innebär alltså inte att konventionellt använda kvalitativa metoder avfärdas, eller att dessa ambitioner inte har rymts inom ramen för det kvalitativa, men däremot att inga systematiska sådana strävanden gjorts. Detta är något som introduktionen av det postkvalitativa begreppet syftar till att visa på betydelsen av att göra.

Lather och St. Pierre skriver, i introduktionen till ett specialnummer i *International Journal of Qualitative Studies in Education* med just namnet Post-qualitative research (2013), att kvalitativ forskning ännu inte lyckats skaka av sig ett kvantitativt och positivistiskt tankesätt och därför fortfarande hemfaller till siffror, mätningar och en kvantitativt orienterad begreppsvärld. Kritiken grundas i övertygelsen om att den kvalitativa forskningen inte har varit kvalitativ nog. Ett postkvalitativt perspektiv svarar inte på, men följer väl upp de betydelsefulla frågor som har ställts inom post-humanismen, post-antropocentrismen och nymaterialismen den senaste tiden, vilka utmanar vedertagna distinktioner mellan mänskligt/icke-mänskligt, subjekt/objekt, teori/empiri och så vidare. Det placerar sig mitt emellan, men samtidigt långt ifrån, ett kvantitativt och positivistiskt angreppssätt och det som Alan Bryman (2013) benämner som tolkningsperspektiv, exempelvis fenomenologi och hermeneutik. Om positivismen sökt en objektiv verklighet har dessa tolkningsperspektiv istället helt förlitat sig på det subjektiva, alltså på människan och hennes upplevelse. Detta har inte endast byggts på en väldigt stark distinktion mellan subjekt och objekt, utan även på en syn där män-

niskan är alltings utgångspunkt. Människan ses som en meningsskapande varelse, och genom att studera personers sätt att konstruera mening i tillvaron förväntas forskaren inom exempelvis hermeneutiken ta studieobjektets perspektiv (se exempelvis Ödman, 1986) medan det inom fenomenologin istället handlar om att öppna sig för studieobjektets subjektivitet (se exempelvis Bengtsson, 1998). Båda dessa förutsätter att personen som studeras, subjektet, är rationellt i betydelsen av att vara meningsskapande, men också att dess position är stabil och sammanhållen för att forskaren ska ha möjlighet att ta del av dess perspektiv och därifrån skapa förståelse för subjektets upplevelse av tillvaron. Som förutsättningar för detta närvarar dikotomierna mellan subjekt och objekt. Det postkvalitativa tar spjörn mot den representationstanke som kommer till uttryck i dessa tolkningsperspektiv och synen på att språket är representationer av externa objekt (Lather & St. Pierre, 2013). Orden betraktas med utgångspunkt i nämnda perspektiv vara manifestationer för något antingen medvetet eller omedvetet underliggande, vilket implicerar att det finns en yta, vilken kommer till uttryck genom språket, och ett djup möjligt att nå insikt om genom dess tecken.

Som tidigare diskuterats finns det inom kvalitativ forskning en dominerande distinktion mellan teori och empiri som uttrycks i induktiva och deduktiva ansatser, där empirin föregår teorin, eller teorin empirin. Latent i detta finns också förväntningar på vad som utmärker en god forskningsdesign, vilket bland andra Alan Bryman (2013) ägnar sig åt att förklara. I Brymans exempel handlar deduktiv forskning om att utgå från en på förhand vald teori och med bakgrund i det formuleras hypoteser som sedan styr datainsamlingen. Baserat på resultaten bekräftas eller avfärdas hypoteserna och teorin kan omformuleras. Detta bygger på en tilltro till systematiken, till att det är möjligt att renodla forskningsprocessen och dela upp den i självständiga, genomförbara delar. St. Pierre (1997) beskriver i sin artikel *Circling the text: Nomadic Writing Practices* (1997) hur hon i sitt avhandlingsarbete först samlade in empiri, och därefter bestämde vilken metod som använts. Detta utmanar den forskningsdesign som bland andra Bryman (2013) förordar och ger istället utrymme och ett vetenskapligt erkännande åt processerna som sker i exempelvis ett fältarbete. Elisabeth St. Pierre (1997) benämner förvisso inte sin forskningsprocess postkvalitativ, utan, med inspiration i Deleuze, istället nomadisk. Den skulle emellertid kunna anses ge uttryck för det sammankopplande Jackson och Mazzei (2012) gett uttryck för, och således också ett slags postkvalitativt tänkande. Det postkvalitativa tillvägagångssättet tillmäter dessa processer stor betydelse, och erkänner de omvägar och avigvägar som forskning ofta består av som en given del och inte som misstag vilka ska tillrättaläggas.

Trots att det postkvalitativa perspektivet inte fått något riktigt genomslag än, har det mottagits med viss kritik. Som en inbjuden, icke övertygad postkvalitativ forskare, fick Jennifer C. Greene (2013) i det specialnummer som tidigare nämnts, utrymme att ge uttryck för sin skepsis. Greene ifrågasätter huruvida det postkvalitativa verkligen tillför något nytt till samhällsvetenskapen, istället påtalar hon att det som beskrivits till stora delar påminner om de ambitioner som kvalitativ forskning präglats av under en längre tid. Många skulle nog sälla sig till Greenes kritik, men i detta sammanhang anses det postkvalitativa perspektivet erbjuda kraftfulla verktyg att ifrågasätta de förgivettaganden som sker i kvalitativ samhällsvetenskaplig forskning. Samtidigt ges utrymme för att rikta uppmärksamhet mot det ontologiska och materiella som under lång tid befunnit sig i skymundan. Postkvalitativ forskning utger sig inte för att ha alla svar, men visar på möjligheterna att genomföra forskning som inte följer konventionerna utan att dess resultat av den anledningen bör avfärdas som ovetenskapligt.

Den studie som empiriskt exemplifierar denna artikel, och som kommer att behandlas senare, har hämtat inspiration i detta postkvalitativa förhållningssätt. Forskningsdesignen var inte på förhand uttänkt, utan växte fram rhizomatiskt (se exempelvis Deleuze & Guattari, 2012), i samspel med Deleuzes och Guattaris filosofi, med sådana som i sin tur fått inspiration i dessa tankar, med omgivningen och med de som engagerade sig. Processen har inte handlat om ett förfinande på väg mot perfektion, utan om en nyfikenhet och ett experimenterande, men också om en lyhördhet för såväl empiriska och teoretiska inspel. Arbetet har omgärdats av omvägar men också av dörrar som öppnat sig till platser med oväntade innehåll.

IMMANENSPLANETS METODOLOGI

Lather och St. Pierre (2013) menar att det postkvalitativa perspektivet snarare riktar uppmärksamhet mot det ontologiska än det epistemologiska. Epistemologin placerar människan i centrum för kunskapssökandet, medan ontologin inte har människan i fokus, utan det materiella, varandet. Uttryckt med deleuzianska termer kan människan anses vara en av många sammanvävda aktörer, ting, djur, växter och så vidare, som närvarar på samma immanenta plan (Deleuze & Guattari, 2012). Det är ett plan bestående av såväl det som finns, det aktualiserade, som det som skulle kunna finnas, det icke-aktualiserade eller virtuella. Detta rörliga plan är en skapande kraft, det är öppet och utan djup, hierarkier och strukturer, och kan förstås i relation till transcendens. Transcendens utgår från övertygelsen om att det finns något fast i världen bortom de mänskliga sinnena, en överordnad betydelse och mening, exempelvis en ursprunglig Gud (Colebrook, 2010). Immanensen

går, enligt Deleuze och Guattari, också att betraktas i förhållande till kaos (Spindler, 2013). Kaos är i den här betydelsen inte avsaknaden av ordning, utan snarare en kraft med en inneboende förmåga att luckra upp ordning och konsistens. Det är en ständigt närvarande risk för rörelse och upplösning, och det är just detta kaos som tar överhand när vi förlorar våra idéer, våra förutbestämda åsikter. Rädslan för kaos menar Deleuze och Guattari (1994:201f) är anledningen till att vi bibehåller åsikter och övertygelser, dvs. strukturer som producerar transcendens.

Immanensplanet innebär alltså att det finns en mångfald av möjligheter, eller virtualiteter, för exempelvis olika former av tillblivelser att ta plats. Patty Sotirin (2009) menar att Deleuzes filosofi kan betraktas vara immanensens filosofi, eftersom den så tydligt fokuserar på de möjligheter livet och tillvaron kan skapa. Eftersom de transcendentala aspekterna frångås och ersätts av odefinierade, på förhand obestämda immanenta plan, finns inga hinder skapade av vare sig objekt eller subjekt. Trots att alltså det immanenta är centralt i Deleuzes filosofi, har han utformat något som han benämner som den transcendentala empirism, vilket kan ses som en kritik av det transcendentala och empirismens respektive tillkortakommanden (Bryant, 2008). Den transcendentala empirismen handlar om att uppmärksamma och undersöka villkoren för det som möjliggör erfarenheterna. I detta finns en skillnad mellan möjliga och verkliga erfarenheter. I fenomenologin riktas intresset mot de möjliga erfarenheterna, men i den transcendentala empirism, som är ontologiskt grundad, står de verkliga erfarenheterna i centrum – men också det icke-aktualiserade. Immanensplanet är intressant i sammanhanget, eftersom det är där som detta verkliga sker. Metodologiskt innebär det alltså att det immanenta på immanensplanet undersöks genom det som aktualiseras empiriskt.

Trots att Lather och St. Pierre (2013) beskriver att det postkvalitativa perspektivet är en del av en ontologisk vändning, tas det i denna artikel avstamp i vad Karen Barad (2007) benämner som onto-epistemologi. Begreppet har likheter med Deleuzes immanensontologi, som just handlar om aktualiserandet av virtualiteter på det immanenta planet. Barads begrepp undviker de binära distinktionerna och riktar samtidigt uppmärksamhet mot den spänning som kan finnas mellan ontologi och epistemologi. Enligt Barad går det inte att göra några distinktioner mellan vad vi är och vad vi lär oss. I det vanliga sättet att tänka är det ett subjekt, en person som lär sig om något, ett objekt. I ett onto-epistemologiskt perspektiv är allt på det immanenta planet lika, och därför kan inte någon sådan särskiljning göras. Varandet och kunskandet är sammanflätat. Detta luckrar inte bara upp subjektet, utan även distinktionerna mellan subjektet och omgivningen. Istället sker ett slags kunskapskonstituerat sammankopplande mellan människor och materialitet (Lenz Taguchi, 2012). Det är alltså ingen tillnärmelseprocess, eller ett

tillägnande av kunskap, utan det är samtidigt ett varande-i-kunskap och en kunskap-i-varande.

FORSKARGRUPPSINTERVJUN SOM METOD

Fokusgruppsintervjun utvecklades i marknadsföringssyfte och med det arvet dröjde det innan den blev betraktad som en legitim vetenskaplig metod (Morgan, 1997). Idag används den ofta i samhälls- och beteendevetenskaplig forskning, bland annat, som Dominic Sagoe (2012) skriver, för att den inte endast ger en insikt i vad människor tänker, utan också hur och varför. Vaughn et al. (1996) menar att fokusgruppsintervjun som metod lämpar sig väl för forskning inom utbildning och psykologi, eftersom den just erbjuder möjlighet att få insikt i en mångfald av perspektiv vid ett och samma tillfälle. Monica Lindgren och Claes Ericsson (2011), Johan Nyberg (2011) och Ingrid Granbom (2011) är tre exempel på hur fokusgruppsintervjuer använts nyligen i pedagogiska sammanhang, där intervjuer har genomförts med såväl lärare som elever, både som enskild metod och i kombination med andra (exempelvis observation). Richard Kreuger och Mary Anne Casey (2009, s. 2) definierar fokusgruppen som: "... en noggrant planerad serie av diskussioner som genomförs med syftet att få insikt i uppfattningar om ett definierat intresseområde, i en tolerant, icke-hotande miljö" (egen översättning). Till skillnad från gruppintervjun, där den som intervjuar ställer frågor och de intervjuade svarar, har fokusgruppen som ambition att skapa samtal och diskussion även mellan deltagarna (Wibeck, 2000). Det ofta underliggande syftet med enskilda intervjuer är att få en inblick i och att skapa sig förståelse för den intervjuades åsikter, verklighetsuppfattning, bakgrund osv., med andra ord att införskaffa perspektiv och vinklar forskaren själv kanske saknar. I fokusgruppsintervjun är produkten, i detta fall alltså de redan befintliga perspektiven, underordnade processen. Den har förmågan att på ett tydligt sätt iscensätta och synliggöra processer under intervjuens gång, snarare än att endast undersöka det redan existerande. Denna metodologiska öppenhet ger utrymme för mer än det bara förväntade, det finns plats för oväntade perspektiv, för utmaningar och ifrågasättande. Hur många deltagare en fokusgruppsintervju idealt anses behöva innehålla varierar storligen i de metodböcker som skrivs på området. Spannet omfattar allt emellan fyra och tolv deltagare, men enligt Victoria Wibeck (2000) bör en fokusgruppsintervju inte bestå av mindre än fyra personer och inte fler än sex. Kreuger och Casey (2009) anser, för att samtalet ska bli fruktbart och nyansrikt, att det ska vara något fler inblandade än så men synliggör samtidigt risken att det med för många deltagare riskerar att skapa öar av samtal som är omöjliga för moderatorn att både styra och uppfatta.

Fokusgruppsintervjun kan användas i stora delar av forskningsprocessen, i olika sammanhang och med en mängd syften. De kan vara utvärderande, hypotestestande och komparativa, men också utforskande och öppna. David Stewart och Prem Shamdasani (1990) samt Kreuger och Casey (2009) menar att fokusgruppen inte bör användas som ensam datainsamlingsmetod, utan att den ska vara en del av en större undersökningsdesign. Som exemplen från pedagogiska avhandlingar tidigare visat, används emellertid fokusgruppsintervjun både ensam och i kombination med andra metoder, exempelvis observationer, enskilda intervjuer, enkäter osv. Fokusgruppsintervjuns många fördelar har framkommit i redogörelsen ovan, men det finns också begränsningar förknippat med den, vilket också är därför bland andra Kreuger och Casey (2009) menar att den inte kan användas exklusivt. Resultaten kan bli triviala om samtalet endast genomförs med snabba replikutbytanden, som saknar djup och utrymme för eftertänksamhet. En känsla av att det inte finns tid att utveckla sina tankar kan infinna sig bland deltagarna vilket kan påverka resultatet. Dessutom, och det är nog fokusgruppsintervjuns allra tydligaste risk, kan vissa deltagare få allt för tongivande roller, medan andra tystnar och faller ur samtalet. Det gör att vissa röster riskerar att bli dominanta, och att den mångfald som tidigare beskrevs var en av fokusgruppens absoluta styrka att ge utrymme för, går förlorad. Denna uppenbara risk ställer krav på den som leder samtalet.

I kommande avsnitt kommer fokusgruppsintervjuns potential att diskuteras med inspiration i Deleuzes tankar, i förhållande till förberedelser av intervjuerna och de val som måste göras, därefter till själva genomförandet och slutligen till analysen. Detta görs för att belysa i vilket skede och på vilket sätt dessa tankar har möjlighet att gripa in i metoden.

FÖRBEREDELSE: DELTAGARE OCH RÖSTER

Till skillnad från den enskilda intervjun, som ofta handlar om att få insikt i den intervjuades aktuella perspektiv, åsikter och utsagor (se exempelvis Bryman, 2013), alltså i vad som skulle kunna betraktas som färdiga produkter, kan alltså fokusgruppsintervjun på ett tydligare vis anses sätta processer i centrum. Det experimentella tillvägagångssättet innebär en öppenhet och ett intresse, inte av produkten som sådan, utan av förutsättningarna för blivande. Det är utrymmet som fokusgruppen skapar för dessa linjer av tillblivelser som gör den relevant sett ur ett deleuzianskt och postkvalitativt perspektiv. Tillblivelsen⁴ har en central roll i Deleuzes tankar eftersom det utmanar den

4 Det engelska begreppet som används i översättningar av Deleuzes verk använder benämningen "becoming", vilket på ett tydligare sätt än den vanligt använda svenska benämningen "tillblivelse" riktar fokus mot processen.

etablerade västerländska synen på subjektet som stabilt, rationellt sammanhållet och autonomt med fasta konturer (Deleuze & Guattari, 2012). Denna subjektssyn har placerat människan i centrum och som utgångspunkt för allt, och detta har Deleuze som ambition att utmana. Tillblivelsen riktar uppmärksamheten mot processen, inte från någon specifik utgångspunkt, som jaget eller identiteten, och inte heller med något bestämt mål. Deleuze och Guattari beskriver jaget i *Thousand Plateaus* (2012, s. 275) på följande vis: "In fact, the self is only a threshold, a door, a becoming between two multiplicities". Linjerna av tillblivelser består alltså av rörelser och tillfälliga riktningar mot någonting annat, mot förändring och mot det som inte är. Det är ingen planlös tillblivelse, utan riktningen som skapar processen av rörelse sker mot andra multipliciteter, vilket synliggörs i de deleuzianska begreppen tillblivelse-kvinna, tillblivelse-djur och så vidare (Deleuze & Guattari, 2012).⁵ Dessa linjer av tillblivelser dras mellan multipliciteter, vilka kan vara djur, ting, människor, och för att subjektivering ska ske måste de tillfälliga konturerna utvidgas och subjektet gå utanför sig själv för att bli till. Sätillvida existerar inga subjekt, utan endast konstruktioner av subjektivering.

Den diskussion som förs kring hur många deltagare fokusgruppsintervjun idealiskt bör ha kan betraktas ge uttryck för det som Lather och St. Pierre (2013) kritiserat kvalitativ metod för, nämligen att rikta alltför mycket uppmärksamhet till siffror. Något som kan nyansera denna numerära diskussion är den figur som Lisa Mazzei (2013), med inspiration i Deleuzes figur *kroppen-utan-organ*, har skapat; *rösten-utan-organ*. I den intervjustudie Mazzei genomfört, anses rösterna vara frikopplade från subjekt som framträder på ett immanent plan, utan hierarkier och djup. Rösterna ses därför inte som manifestationer av stabila subjekt, utan istället som något vilket skapas av begär, av flöden och intensiteter som finns i situationen. I Deleuzes och Guattaris förståelse av begäret är det i sig själv produktivt, och representerar därför ingenting annat bakomliggande. Begäret beskrivs som en positiv, produktiv och kreativ kraft vilket möjliggör och skapar tillblivelser (Deleuze, 2012; Holland, 2009). För Deleuze är inte begäret resultatet av ett behov eller en brist som syftar till att stillas, som exempelvis är fallet i den psykoanalys som Deleuze tar spjärn mot.⁶ Det är alltså inte subjektet som skapar begäret, utan begäret skapar subjektet. Detta begär föregår subjektet. Rös-

5 Detta handlar emellertid inte om att faktiskt bli kvinna eller att faktiskt bli ett djur och inte om imitation eller lek, utan endast om ett iscensättande av en tillfällig rörelse i den riktningen.

6 Deleuze och Guattari menar att det omedvetna i psykoanalysen kan ses som teaterföreställning, dvs. en representation av något bakomvarande bortom det medvetna, medan det omedvetna i Deleuzes och Guattaris filosofi är en fabrik med ett aktivt producerande.

terna och vad som sägs kan därför anses vara olika intensiteter av begär som skapas, omskapas och återskapas under intervjuens gång. Semetsky (2006) menar, med utgångspunkt i Deleuze, att det uppluckrade subjektet har en ofrånkomlig strävan efter att skapa nya kopplingar och perspektiv, och för det är begärsmaskinerna centrala. I *Anti-Oedipus* (1984) använder Deleuze och Guattari begreppet *begärsmaskiner*, något som i det senare verket *Thousand Plateaus* (2012) ersätts med *sammanslutningar* (assemblages). Kroppar och ting är alltså resultat av en serie producerande begärsmaskiner, som inte existerar för att uppfylla ett specifikt syfte utan vars funktioner bestäms genom vilka sammankopplingar som skapas. Dessa begärsmaskiner är centrala för att förstå relationen mellan deltagarna i fokusgruppsintervjun, men också med samtalsledaren, ämnena, miljön osv.

I litteraturen som omger fokusgruppsintervjun som metod understryks ofta betydelsen av den som leder intervjun, och vilken påverkan den rollen har för hur samtalet utformar sig (Grønkjær et al. 2011; Kreuger & Casey, 2009; Morgan, 1997; Wibeck, 2000). Vad som särskilt ägnas uppmärksamhet i relation till såväl det forskningsetiska som till intervjuernas kvalitet är den situation av makt som beskrivs infinna sig, dels mellan deltagarna själva och dels mellan den som leder samtalet och deltagarna. Mazzei (2013) visar istället, i förhållande till sin intervjustudie, att det skapas ett sammanvävande av röster, i en akt där forskaren, data, deltagare, teori, analys kopplas ihop. Även om forskaren, eller samtalsledaren, iscensätter själva intervjun, är det utan kunskap eller insikt om vilken riktning den kommer att ta, vad som kommer att produceras och vilka tillblivelser som kommer att ta plats. Producerandet som sker i fokusgruppsintervjun är gemensamma sammankopplingar, omkopplingar och återkopplingar av begärsmaskinerna för de inblandade deltagarna, och den roll som till en början var ägnad samtalsledaren kan bli sammankopplad med andra röster som formulerar frågor och för samtalet vidare i andra riktningar. Den här känsligheten för rörelser och flöden av begär är en potentiell styrka som finns i fokusgruppsintervjun som metod betraktad. Samtidigt som fokusgruppsintervjun har dessa sammankopplande funktioner finns också ett mellanrumsutrymme. I detta finns det möjlighet, såväl inför intervjun, som under och efter att omforma frågor, problem och syften. Deleuze har utvecklat ett begrepp som innefattar just det metodologiska mellanrummet, nämligen nomadismen. Nomaden har ingen utgångsposition, och inte heller ett mål, den befinner sig i ständig rörelse i rummen mellan platser. Som forskare kan man inta en nomadisk position, eller rättare sagt; en nomadisk brist på position. Metodologiskt menar Coleman och Ringrose (2013) att det är rummen mellan saker, platser, skeenden som ska identifieras och ockuperas. För St. Pierre (1997) kräver det en förmåga att lära sig leva i mellanrummet, med den spänning som skapas

där, av konflikter, förvirring och möjligheter. Som plats är mellanrummet privilegierat, det står i centrum av allting men samtidigt på tillräcklig distans för att det specifika ska kunna urskiljas.

GENOMFÖRANDE: RÖRELSE OCH ATT KONSTRUERA NYTT

De två citat som förekommer nedan är utdrag från de fokusgrupper som gjorts kring gymnasieungdomars konstruktioner av det ännu-icke-sedda. I det första citatet diskuterar rösterna framtiden, och vad som går att förknippa med den.

- S: Känns det skrämmande?
[...]
- N: Tänk att allt kommer försvinna som någonsin har funnits!
- A: Nej, det är inte skrämmande för att det kommer inte att hända medan vi lever.
- N: Tänk på dina barnbarn hur de kommer känna sig när de sitter där på domedagen och säger ”min farfar A sket i vad som händer nu”
- A: Ja, men vad skulle jag göra?
[...]
- F: För det första är det ju inte så att jag, om någonting händer mig, kommer att skylla på mina förfäder. Sen alltså, utvecklingen och kunskapen vi har idag kommer att leva kvar och ge dem [kommande generationer] positiva saker.
- N: Fast... och negativa!
- A: [...] När ett problem uppstår för människan så är det människans instinkt att åtgärda det...
- I: En snabb lösning ja, men den snabba lösningen är inte alltid bäst!
- E: Om det kommer en sådant stort problem tror inte jag att människan kommer vända sig mot varandra, jag tror istället...
- F: Att vi kommer bli...
- N: ... förenade!
- E: Vi kan hitta nya lösningar!

Detta exempel visar på hur processer som tillåter rörelser kan uppstå och bli synliga i en fokusgruppsintervju, där flera olika röster gör sig hörda. Rösterna markerar i väldigt liten utsträckning fasta positioner, utan är istället i rörelse. I citatet visas att deltagarna tar del av varandras begär, rösterna kopplas in i varandra och bildar nya sammanslutningar. Här blir deltagarna delar av varandras tillblivelser, rösterna fyller i varandras meningar och tar samtalet samtidigt i nya riktningar. Med utgångspunkt i Mazzeis (2013) resonemang, om rösten som är frikopplad från subjektet, bör det tekniskt sett inte vara

någon skillnad i om två eller fler deltar i intervjuerna. Även om detta är ett ställningstagande som delas i denna artikel, visar detta citat att det finns ett större möjligt utrymme att skapa en mångfald i en fokusgruppsintervju än i en enskild intervju. När fler deltar finns ett större utrymme för rösterna att göra sig hörda och samtidigt finns det en potentiellt större mångfald av begärsmaskiner att ansluta sig till, att bli en del av. Fokusgruppsintervjun blir här ett metodologiskt konstruerat mellanrum, där sammanslutningar kan ske, inte endast mellan den som intervjuar och den intervjuade, utan av samtliga deltagares begärsmaskiner och tillblivelser.

I det andra citatet har rösterna kommit att diskutera etiska frågor och om att hjälpa andra, i förlängningen i relation till framtida yrke:

- K: Man gör det lite själviskt för att man själv vill må bra.
 E: Jag gör det mest som en schysst gest.
 J: Underjaget...
 [...]
 J: Det är underjaget som talar.
 S: Vad menar du med underjaget?
 J: Att underjaget säger "gör det här" för att... det själviska, om du är snäll mot den så kommer du må bra.
 [...]
 K: Det heter väl inte underjaget, det heter väl bara jaget?
 J: Nej, underjaget...
 K: Heter det så? [...] Man gör det undermedvetet liksom...
 J: Nej, man gör det för att indirekt göra sig själv glad.
 E: Ja, själviskt, man bryr sig inte, eller jo, man bryr sig om andra, men det är för att i grund och botten göra sig själv lycklig.

Detta andra citat ämnar visa på hur någonting nytt faktiskt kan skapas i en fokusgruppsintervju. Här är rösterna i rörelse, de diskuterar två parallella spår; dels hur de etiskt bör handla, och dels försöker de skapa en definition på ett begrepp som en av rösterna gett uttryck för; underjaget. Det skapas i intervjun begär efter detta begrepp, efter att skapa kunskap om det. Rösterna försöker förvisso använda sig av begrepp de redan känner för att söka definitioner (jaget, det undermedvetna osv.), men tvingas istället att tillsammans konstruera någonting nytt. Detta är ett exempel på hur begärsmaskinerna sammansluts, tillblivelser sker och nya maskiner, med nya funktioner skapas. Om utgångspunkt istället tas i ett stabilt subjekt skapar det interna begränsningar för vad som är möjligt att åstadkomma, subjektens kunskaps- och perspektivmässiga gränser formar ett tak för vad som kan skapas inom gruppen. I en pedagogisk undervisningssituation kan läraren ses som bäraren av den begränsningen, och det som ligger bortom lärarens kunskapsfält är svårt

att nå i situationen. I fokusgruppsintervjun betraktat ur ett deleuzianskt perspektiv finns inga sådana begränsningar när subjektet inte är utgångspunkten. Linjerna av tillblivelser skapar rörelser inom det rum som finns mellan deltagarna, vilket också inkluderar forskaren, materialiteten och omvärlden. Det bildar förutsättningar för att skapa nytt. Denna brist på begränsningar, eller tillgång till öppenhet, möjliggör tillblivelser och ger förutsättningar för en sammanvävning av kunskap och varande som samkonstitueras i situationen. Det producerande som sker i det här sammanhanget kan ses som en process i sig, inte nödvändigtvis mot en stabil och definierad produkt representativ för de inblandade deltagarna, utan snarare mot något tillfälligt konstruerat nytt.

ANALYS: KARTLÄGGNING AV IMMANENSPLAN

Det föreligger många utmaningar kring hur fokusgruppsintervjuerna ska analyseras med inspiration i Deleuzes tankar, för det är framförallt i detta skede som en deleuziansk orientering gör som mest skillnad i förhållande till den konventionella fokusgruppsintervjun. Tre aspekter kommer framförallt att belysas som särskilt viktiga i förhållande till analysen, som alla utgår från att fokusgruppen som metod skapar ett immanent plan; icke-representativa aktualiseranden, begärsmaskinernas produktioner och samtals och tillblivelsernas samkonstituerande.

I konventionellt använda fokusgruppsintervjuer är det, enligt Kreuger och Casey (2009), viktigt att deltagarna är homogena i ett avseende som sammanfaller med intervjun. Fokusgruppsintervjun utformad med inspiration i Deleuzes filosofi ses istället som skapare av ett immanent plan, där begärsmaskiner producerar och tillblivelser tar plats under intervjuens gång. Det immanenta planet saknar, som tidigare beskrivits, nivåer och dimensioner, och innehåller således ingen yta med ett djup för forskaren att försöka nå in under. Det innebär att deltagarna inte betraktas som representanter för någon grupp, med en specifik historia eller en särskild framtid. Syftet är inte att söka någon underliggande mening, att försöka dra linjer mellan punkter med förhoppningen om att synliggöra en figur som dittills varit dold. Det som sägs i intervjun är inte manifestationer för någonting annat, för något bortom medvetandet, utan är något som aktualiseras och blir till på det immanenta planet.

Det som framträder på det immanenta planet är det som faktiskt är. De är alltså inte symboler eller manifestationer, utan varanden. I exemplet visas att de olika rösterna intog mellanrummet som skapades, för att sedan dras tillbaka, för att sedan återinta det. Det är likt korten i ett kortspel som läggs på bordet, byter ägare för att sedan läggas ut igen. Det sker utmananden, ifrågasättanden och ifyllanden i ett flöde, och rösterna behöver inte bry

sig om att vara representativa för en kärna eller för att vara sammanhållna, utan kan inta mellanrummet och bli en del av det och de andra rösterna. Det innebär, precis som citaten visar, att det inte är möjligt att analysera enskilda utsagor, utan att de istället bör ses som en intern helhet av tillfälliga konstruktioner, alltså av röster som tillsammans, genom begärsmaskinernas sammanslutningar, skapar rörelser och tillblivelser. Därför går det att tala om ett samkonstituerande, inte bara av ett samtal utan också av varandras tillblivelser. Det bildas ett mummel av röster vilka gör sig hörda och kopplas in i olika begärsmaskiner och det skapar en helhet som är större än summan av de enskilda delarna, och ger, som ett citat också visar, möjligheter för producerandet av någonting nytt.

DEN DELEUZIANSKA FOKUSGRUPPSINTERVJUNS BEGRÄNSNINGAR

Fokusgruppsintervjun betraktat i postkvalitativa termer ska på intet sätt ses som en universalmetod vilken passar i alla studier och situationer. Som Mazzei och Jackson (2012) beskriver handlar valet av metod om att skapa sammankopplingar mellan forskare-data-deltagare-teori-analys. I det här sammanhanget utgjorde även temat, det ännu-icke-sedda/sagda/tänkta, ett av de kugghjul som inkluderades i processen. Fokusgruppsintervjun betraktat ur ett traditionellt kvalitativt perspektiv bör inte behandla ämnen som kan uppfattas som känsliga eller utelämnande, något som även kan anses gälla för metoden använd i postkvalitativt sammanhang. Det finns emellertid andra aspekter som gör ett tema mer eller mindre lämpligt för en postkvalitativ fokusgruppsintervju, nämligen att det inte ska röra sig om områden som är förknippade med starka åsikter eftersom det kan göra rörelserna och linjerna av tillblivelser begränsade. Istället är det viktigt att ha ett tema som inte ger några kunskapsmässiga fördelar, varken för samtalsledaren eller för deltagarna, och som därigenom tillåter ett experimenterande och en lekfullhet. Detta skapar möjligheter för rörelser, och således även för linjer av tillblivelser.

DISKUSSION

Fokusgruppsintervjun har här diskuterats i förhållande till Deleuzes tankar, framförallt utifrån ett teoretiskt perspektiv men även utifrån exempel från genomförda intervjuer. Trots att intervjuerna förberetts och genomförts med inspiration i Deleuzes tankar, exempelvis i val av frågor och beslut som rör samtalsledarens inverkan, har det inte inneburit att alla sekvenser i intervjun ger utrymme för en deleuziansk läsning. De exempel som tagits fram visar att det i fokusgruppsintervjuer kan uppstå situationer möjliga att behandla med

deleuzianska termer, även om det inte gäller hela intervjun som sådan. De postkvalitativa och deleuzianska öppningarna i användandet av denna metod ger sig i huvudsak till känna under själva analysfasen. Denna artikel hävdar således att fokusgruppsintervjun som metod ger möjligheter att producera ett material som kan läsas och tänkas med utgångspunkt i några av de begrepp som är centrala i Deleuzes och Guattaris filosofi, exempelvis immanensplan, tillblivelser, begär osv. Det innebär att fokusgruppsintervjun per definition inte kan betraktas vara i enlighet med varken ett deleuzianskt eller postkvalitativt tänkande, men att det är en metod som i sin form ger utrymme för ett icke-konventionellt användande; i det här fallet visat med inspiration i Deleuzes tankar.

Fokusgruppsintervjun kan anses skapa ett eget immanent plan, där allt som är inblandat i situationen deltar i en icke-hierarkisk, ostrukturerad ordning; deltagarna, samtalsledarna, ämnet, rummet osv. Det innebär att samtliga av dessa komponenter närvarar på lika villkor, men också att de, eftersom de befinner sig på samma plan, skapar varandra. Komponenterna kan nämligen betraktas som begärsmaskiner som inte har något annat syfte än att kopplas samman med andra, och därigenom skapa sammanslutningar med förmåga att producera någonting nytt. I denna artikel har begärsmaskinerna, med utgångspunkt i Mazzeis resonemang, benämnts som röster för att undvika att de uttalanden som görs i intervjuerna ska ses som manifestationer av enskilda subjekt. Rösterna kopplas, som båda exemplen visar, ihop med varandra – de fyller i, avbryter och ändrar riktning. De är i rörelse i riktning mot någonting de inte redan är.

Rösterna anses inte heller vara representationer, varken av subjekten eller av någonting underliggande. På det immanenta planet finns nämligen inga djup, utan bara yta av såväl det aktualiserade, dvs. det som bildar erfarenheter, och det virtuella, det som finns men som ännu inte brutit fram. Rösterna i fokusgruppsintervjuerna, de som faktiskt bryter fram på det immanenta planet, är aktualiseranden. Dessa aktualiseranden är ontologiska. Det är alltså inte representationer som ger sig till känna på detta plan, utan det är själva varandet. Med ett onto-epistemologiskt perspektiv skapar detta varande utrymme för konstruktionen av kunskap, eller rättare sagt; varandet sammanvävs med kunskapen. Detta utgår från ett destabiliserat subjekt som ständigt är i rörelse, och som därigenom, genom begär och tillblivelser, skapar nya förutsättningar för varandet – och därigenom för konstruerandet av kunskap. Det här visar särskilt exempel nummer två på, när rösterna aktualiseras och skapar ny kunskap genom att vara i rörelse.

Att prata om det ännu-icke-sedda/sagda/tänkta, vilket var ämnet för den studie som lånat exempel till denna artikel, kan tyckas vara en paradoxal uppgift. Valet av ämne gjordes med ambitionen att undkomma den formen

av tal som ofta förekommer; det som manifesterar redan befintlig kunskap. Att istället ta utgångspunkt i vad man inte vet gör det möjligt att undkomma dessa manifestationer som kan betraktas ge uttryck för strukturer av transcendens. Ämnet, det ännu-icke-sedda/sagda/tänkta, skapade ett immanent plan där dessa manifestationer inte fick något utrymme, utan krävde rörelse och experimenterande. Det ännu-icke-sedda/sagda/tänkta kan i deleuzianska termer benämnas som virtualiteter, det som alltså ännu inte aktualiserats och bildat erfarenheter. Enligt Deleuze, och den transcendentala empirism han förordar, är det aktualiserade och det icke-aktualiserade lika verkliga; de existerar båda två, men bara det aktualiserade har brutit fram och bildat empiriska erfarenheter. Fokusgruppsintervjun tänkt med Deleuze handlar således om att kartlägga detta immanenta plan och dess begärsmaskiner genom det som aktualiseras. Det handlar inte om att förutspå eller att förutsäga, utan om att se tecken som i det närmaste är oförnimbara.

Fokusgruppen tänkt med Deleuze visar på att det metodologiskt finns möjligheter att i en intervjusituation iscensätta ett kunskapsskapande men det ger också redskap för att studera hur ny kunskap skapas genom att kartlägga detta immanenta plan och det som bryter fram. Möjligheten som fokusgruppen erbjuder i relation till att prata om det ännu-icke-sedda/sagda/tänkta ger utrymme att utmana stabila positioner som ofta konstrueras av den manifesta kunskapen och erfarenheter, vilket kan tillåta en rörelse, en lekfullhet och experimentlusta, och därigenom ges möjligheter för tillblivelser, aktualiseranden och konstruktion av ny kunskap.

REFERENSER

- Barad, K.M. (2007). *Meeting the universe halfway: quantum physics and the entanglement of matter and meaning*. Durham, N.C.: Duke University Press.
- Bengtsson, J. (1998). *Fenomenologiska utflykter: människa och vetenskap ur ett livsvärldsperspektiv*. Göteborg: Daidalos.
- Bryant, L.R. (2008). *Difference and givenness: Deleuze's transcendental empiricism and the ontology of immanence*. Evanston, Ill.: Northwestern University Press.
- Bryman, A. (2013). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2., [rev.] uppl.) Malmö: Liber.
- Colebrook, C. (2010). *Gilles Deleuze: en introduktion*. Göteborg: Korpen.

- Coleman, R. & Ringrose, J. (2013). Introduction: Deleuze and Research Methodologies. I R. Coleman & J. Ringrose (red.), *Deleuze and Research Methodology* (s.1-22). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (1984). *Anti-Oedipus. Capitalism and Schizophrenia*. London: The Athlone Press.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (1994). *What is philosophy?* London: Verso.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (2012). *A thousand plateaus*. London: Continuum.
- Dewey, J. (1999). *Demokrati och utbildning*. Göteborg: Daidalos.
- Dyke, S. (2013) Disrupting 'Anorexia Nervosa': An Ethnography of the Deleuzian Event. I R. Coleman & J. Ringrose (red.), *Deleuze and Research Methodology* (s. 145-163). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Granbom, I. (2011). "Vi har nästan blivit för bra": lärares sociala representationer av förskolan som pedagogisk praktik. Diss. Jönköping: Högskolan i Jönköping, 2011. Jönköping.
- Greene, J. (2013) On rhizomes, lines of flight, mangles, and other assemblages. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 26(6), 749-758.
- Grønkjær, M., Curtis, T., de Crespigny, C. & Delmar, C. (2011). Analysing group interaction in focus group research: Impact on content and the role of the moderator. *Qualitative Studies*, 2(1), 16-30.
- Hermansson, C. (2013). *Nomadic writing: exploring processes of writing in early childhood education*. Diss. Karlstad: Karlstads universitet, 2013. Karlstad.
- Holland, E. W. (2009). Desire. In C.J. Stivale (red.), *Gilles Deleuze Key Concepts* (s. 55-66). 2nd Ed. Durham: Acumen.
- Krueger, R.A. & Casey, M.A. (2009). *Focus groups: a practical guide for applied research*. (4. [updated] ed.) Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Lather, P. & St. Pierre, E. (2013). Post-qualitative research. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 26(6), 629-633.
- Lenz Taguchi, H. (2012). *Pedagogisk dokumentation som aktiv agent: introduktion till intra-aktiv pedagogik*. (1. uppl.) Malmö: Gleerups utbildning.

- Lindgren, M. & Ericsson, C. (2011). Arts Education in Swedish Teacher Training – What's at Stake? *Australian Journal of Teacher Education*, 36(8), 18-31.
- Mazzei, L. & Jackson, A. (2012). *Thinking with theory in qualitative research. Viewing Data across multiple perspectives*. New York: Routledge.
- Mazzei, L. & McCoy, K. (2010). Thinking with Deleuze in qualitative research. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 23(5), 503-509.
- Mazzei, L. (2013). A voice without organs: interviewing in posthumanist research. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 26(6), 732-740.
- Morgan, D.L. (1997). *Focus groups as qualitative research*. (2. Ed.) Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Nyberg, J. (2011). *Man kan inte kunna allt om musik – det känns verkligen stort*. Lic. Stockholm: KHM Förlaget.
- Pedersen, H. (2007). *The school and the animal other: an ethnography of human-animal relations in education*. Diss. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. 2007. Göteborg.
- Pedersen, H. (2013). Follow the Judas sheep: materializing post-qualitative methodology in zooethnographic space. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 26(6), 717-731.
- Renold, E. & Mellor, D. (2013). Deleuze and Guattari in the Nursery: Towards an Ethnographic Multi-sensory Mapping of Gendered Bodies and Becomings. I R. Coleman & J. Ringrose (red.), *Deleuze and Research Methodology* (s. 23-41). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Sagoe, D. (2012). Precincts and Prospects in the Use of Focus Groups in Social and Behavioral Science Research. *The Qualitative Report*, 17:29.
- Semetsky, I. (2006). *Deleuze, education and becoming*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Semetsky, I. (2009). Deleuze as a Philosopher of Education: Affective Knowledge/Effective Learning. *The European Legacy: Toward New Paradigms*, 14(4), 443-456.
- Sotirin, P. (2009). Becoming-woman. I C.J. Stivale (red.), *Gilles Deleuze Key Concepts* (s. 116-130). 2nd Ed. Durham: Acumen.
- Spindler, F. (2013). *Deleuze tänkande och blivande*. Göteborg: Glänta Produktion.

- St. Pierre, E. A. (1997). Circling the text: Nomadic Writing Practices. *Qualitative Inquiry*, 4(3), 403-417.
- Stewart, D.W. & Shamdasani, P.N. (1990). *Focus groups: theory and practice*. Newbury Park, Calif.: Sage Publications.
- Vaughn, S., Schumm, J.S. & Sinagub, J.M. (1996). *Focus group interviews in education and psychology*. London: SAGE.
- Wibeck, V. (2000). *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Ödman, P.-J. (1986). *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag.